

Jung Károly

ADATOK A BALLANGÓ KÓRÓ (ERYNGIUM CAMPESTRE L.) ELTERJEDÉSÉHEZ

Az Ibikosz darvai típuscsalád kérdéséhez II.

Grynaeus Tamás 70. születésnapjára

Két rövidebb előzmény¹ után Grynaeus Tamás gazdagon dokumentált tanulmányban tekintette át az *ördögszekér*, vagyis *ballangó kóró* növény magyar elnevezéseit magyar nyelvű szövegekben és botanikai munkákban.² A XVI. századtól adathozható elnevezésektől kezdve napjainkig terjedő időbeli távban vizsgálódva kitűnő adatsort gyűjtött össze; a nevek első sorozatának bemutatása után megállapítja: „a fajok és elnevezések közt meglehetősen a zavar, annyi azonban kétségtelen, hogy a 'szamártövis' név/fogalom már igen korán megjelent, az *ördögszekér* és *ballangó-adatok* jóval későbbiek”³ (A kiemelések tőlem – J. K.)

Az *ördögszekér*- és *ballangó kóró* adatok a XVIII. század elejétől adathozhatóak, majd a század végétől szaporodnak, ezt Grynaeus napjainkig vezető időbeli ívben dokumentálja. Végül összegzőleg megállapítja: „megfigyelhető, hogy a *ballangó* név az Alföldön kívül nem fordul elő.”⁴

Dokumentációjának e második részéből kiolvasható, s magát a növényt ismertető fejezetének elején maga is mintegy érzékelteti, hogy az *ördögszekér* és a *ballangó kóró* elnevezések kapcsán alapjába véve az *Eryngium capestre* L. és a *Salsola kali* L. latin besorolású növényekre kell gondolni.⁵ Utal a hivatalos botanikai nevezéktan nomenklatúrájára, melyben e második növényt tartják *ballangófűnek*.

A két kiemelt nevű növény *ballangó* voltát egy XX. század eleji botanikai szakmunka⁶ is alátámasztja, amelyben az *Eryngium capestre* L. hivatalosan ugyan *mezei iringó*ként szerepel, de a szintén megadott majd két tucatnyi többi elnevezés között *tüskés ballangó*ként is szerepel, s *ördögszekér*ként ugyancsak.⁷ A mű szerzője megállapítja, hogy terem a legnagyobb hegyvidékeket kivéve az ország minden részében. (Itt a Monarchia széthullása előtti Magyarországra kell gondolni.)

A *Salsola kali* L. hivatalos neve e műben: *barlangó*, de más elnevezése szerint *ballagó fű* is. Helyenként bőven terem, „kivált a Nagy Alföldön”, mondja róla a szerző.⁸

A *ballangó kóró* növénynevet, *barlangó ballangó* változatban, legutóbb a vajdasági, délbácskai Temerinben jegyezték fel.⁹ (Temerin Újvidéktől északkeletre, mintegy 20 kilométerre fekszik.) Mint a közzétevő Csorba Béla megjegyzi: „egy ágas-bogas, magas növésű,

¹ Grynaeus 1996. 166. és 23. jegyzet és Grynaeus 1996a. 128.

² Grynaeus 2000.

³ Grynaeus 2000. 234.

⁴ Grynaeus 2000. 238.

⁵ Grynaeus 2000. 232. Ezt megerősíti ugyanott: 246.

⁶ Wagner 1908.

⁷ Wagner 1908. 303–304.

⁸ Wagner 1908. 126–127.

⁹ Csorba 1999. 46.

szúrós kórót értenek alatta." Továbbá: „A *barlangó ballangó* minden bizonnyal azonos azzal az „ördögszekérszerű szúrós gyomnövény"-nyel, amit a Magyar értelmező kéziszótár *ballagófü* címszó alatt definiál, megadva latin nevét is: *Salsola kali* ssp. *ruthencia*.”

Csorba a szót etimologizálva úgy véli, hogy azt barlang szavunkra lehet visszavezetni. Erről az elképzelésről megállapítható, hogy felvetője a ballangó kóróval kapcsolatos botanikai és folklorisztikai irodalmat nem forgatta. Csorba adatközlőjének szavai viszont érdekesnek abból a szempontból, hogy a ballangót Temerinben is fűtésre használták, akárcsak Békéscsaba környékén, bár erről a magyar alföldi ősi fűtőanyagokat feldolgozó Szabadfalvi József nem emlékezik meg.¹⁰ Idézem Badó János 78 éves adatközlőt: „Valamikő azt szédték össze a népek, oszt avva fűtöttek. Némejik udvar úgy tele vót vele. Mer csutka nemigén vót mendénkének. Hat én is vót, hogy barlangóval fűtöttem. Ojan tudott lenni, mind ez a konyha, területbe. Ojan nagy! A szél kicsavarta, oszt vitte, mink meg, gyerekék, rákötöttünk egy madzagot oszt húztuk. Boronátunk vele.”¹¹

Az itt közölt újabb adatok fényében feltehető a kérdés, hogy Grynæus megfigyelése, amely szerint „a ballangó név az Alföldön kívül nem fordul elő”, igazolható-e?

A temerini adatok mindenképpen alátámasztják megfigyelését, hisz Temerin a Nagy Magyar Alföld legdélebbi részén terül el, azon a „Nagy Alföldön”, amelyen – mint Wagner Jánost idéztem – a *barlangó* (vagy *ballagó fü*) kivált bőven terem.

Elgondolkodtató továbbá, hogy a *Salsola kali* L. egyik elnevezéseként az említett botanikai szakmunkában az *orosházi fü* is szerepel.¹² Ha ehhez hozzátesszük Borbás Vince 1882-ben leírt szavait, melyekben az olvasható, hogy „Skolka szerint (1804) húsz évvel ezelőtt ritka jelenség volt, és először Orosházán látták meg”¹³ (a ballangót), akkor úgy tűnik, érthetőnek látszik, hogy a ballangó adatok miért a XVIII. század végéről származnak, nem pedig korábbiakról. Ebből arra lehet következtetni, hogy az *orosházi fü ballagó fü*, *barlangó kóró*, *ballangó kóró* elnevezései éppen a *Salsola Kali* L. jellegzetes tulajdonságai által alakulhattak ki. E növényről írta 1775-ben Csapó József: „E' fü meg-száradván a' széltől hajtatik ide s' tova, és forog mint a' kerék.”¹⁴

Hogy az összehasonlító vizsgálatok az etnobotanikában is fontosak és időnként meglepő eredményeket produkálnak, azt az itt tárgyalt kérdéskör – a ballangó kóró elnevezése, az elnevezés és a növény elterjedése stb. – is bizonyítja. Amikor e problematika délszláv vonatkozásait kíséreltem meg felderíteni, első lépésként a rendelkezésemre álló szerb etnobotanikai és etnofarmakológiai művekben és szótárakban kerestem az *Eryngium campestne* L. és a *Salsola kali* L. előfordulásait és elnevezéseit. E kutatást az a remény is sarkallta, hogy hátha előkerülnek az Ibikosz darvai típuscsalád virtuális délszláv „ballangós” változatai. Ezzel a módszerrel ugyan a kérdéses Ibikosz-változatok nem jöttek elő (előjöttek máshol – de erről később), viszont igen érdekes és fontos terminológiai felfedezéssel jártak.

Reményeim szerint a ballangónak (illetve: szerb változatának) a szerb etnobotanika két alapszótárából: Pavle Sofrić (1857–1925) és Veselin Čajkanović (1881–1946) szótárából¹⁵ kellett volna előkerülnie. Sofrić esetében annál is inkább, mivel a szerb etnobotanika alapművének megalkotója Szentendrén született 1857-ben, középiskolai és egyetemi tanulmányait Pesten végezte, a (valószínű) magyaron kívül németül és franciául beszélt, tehát elvileg betekintése lehetett a magyar népi növényismeretbe is, ha később – nemzeti buzgalomból

¹⁰ Nagy Gyula adatát idézi és Szabadfalvi József cikkének (1991) pontos adatait közli: Grynæus 2000. 239. és 51. jegyzet.

¹¹ Csorba 1999. 46.

¹² Wagner 1908. 126.

¹³ Idézi: Grynæus 2000. 235.

¹⁴ Ugyanott.

Szerbiába távozta után – megalkotta az első szerb etnobotanikai összefoglalást. Čajkanović estében pedig azért reménykedtem, mert az ő – posztumusz rekonstruált – etnobotanikai szótára egyrészt Sofrićra alapozódik, másrészt – a szerb és jugoszláv etnológia egyik óriásaként – mindent tudott, mellesleg klasszika-filológiai képeztést szerzett nyugat-európai egyetemeken, s később – időnként úri jókedvében – latinul írta egyes etnológiai tanulmányait.

Mindenek ellenére sem Sofrić, sem pedig Čajkanović nem jegyzi sem a *Salsola kali*-t, sem pedig az *Eryngium Campestre*-t. Mivel csökönnyösen valószínűnek véltem, hogy a ballangónak legalább a délvidéki szerbek hagyományában elő kell fordulnia, ahhoz a műhöz nyúltam, amelyből kiindulni kellett volna. S valóban.

Jovan Tucakov (1905–1978), a jugoszláv és a szerb formakológia, gyógynövénykutató, etnobotanika, valamint entofarmakológia nemzetközi hírű professzora egyik művében¹⁶ előbukkantak a remélt adatok. Ugyan nem az Ibikosz darvai típuscsalád „ballangós” délszláv változatai, hanem fitonímiai adatok, amelyek azt bizonyítják, hogy a tárgyalt növény de még mennyire hogy ismert a szerbeknél is! A jugoszláviai gyógynövényeket tárgyaló egyik könyvében az *Eryngium campestre* L. szerb megfelelőiként az alábbi terminusokat adja meg: *kotrljan*, *vetrovalj*, *vražji stric*, *balangov*.¹⁷ Annak bemutatására, hogy ezek a népi elnevezések ugyanannak a szemléletnek (névalkotásnak) jegyében születtek, mint a magyar ballangó-változatok, mellékelem a nevek magyar „fordítását”: *görgeteg fű*, *szélforgatott fű*, *ördögnagybácsi*, *ballangó*. Mind a négy elnevezés fontos! Az első kettő azért, mert a széltől forgatott ballangót jellemzi, a harmadik a növény „ördögös” voltára utal, s ez a magyar párhuzamos terminológiában számos elnevezéssel rokon,¹⁸ végül: a negyedik, amely az egyik legszebb adat. A délszláv nyelveket nem ismerők számára is messziről ordít, hogy a magyar ballangó szerb képzővel (-ov) ellátott (népi) változata: *balangov*. Egyébként mind a négy elnevezés a magyar névadás logikáját sugallja illetve: azzal rokon.

Ez az elnevezés olyan területen alakulhatott ki, ahol magyarok is éltek, illetve a magyar nyelv is járatos volt. Ez pedig kétségbevonhatatlanul a magyarországi Délvidék volt, ahol a Monarchiában magyarok és szerbek is éltek. Ezt támasztja alá egyébként Jovan Tucakov születési helye is: Csúrogon született, ez a nagyközség a jugoszláviai (mai) Bácskában, a Tisza közvetlen közelében, Óbecsétől délre mintegy húsz kilométerre fekszik. Mivel Tucakov rengeteg népi növénynevet maga tanult meg gyermekkorában, e kifejezéseket, köztük a *balangov*-ot is nyilván szülőfalujából hozta, annál is inkább, mert ezt az elnevezést (a bácskai etnobotanika kivételével) másutt nem jegyzik.¹⁹ Mint láthatjuk, a nyelvi és kulturális kölcsönhatás szép példájával van dolgunk, ennek a példának esetében a fitonímia terén.

Az a tény, hogy a *balangov*-ot, az *Eryngium campestre* (egyik) megfelelőjeként, gyógynövény-ismertető művében közli Tucakov, arra vall, hogy a ballangó gyógynövény (is) volt. Magyar adatokból tudjuk, hogy a növény *bőfőgtető*²⁰ elnevezéssel is ismert, sőt: *sebhintőt*²¹ is

¹⁶ Vö. Sofrić 1912 (Reprint: 1990. Beograd) és Čajkanović 1985. (Új kiadása: 1994. Beograd)

¹⁷ Tucakov 1946.

¹⁸ Tucakov 1946. 247.

¹⁹ Például: *ördög bordája*, *ördög keringő* (Wagner 1908. 303.), valamint: *ördög lova*, *ördögrokolya*, *ördögcsokor* (Szabó T.–Péntek 1996. 73.). Más példák is ismertek.

²⁰ A legfontosabbnak tartott jugoszláv (szerb) botanikai szótár (Simonović 1959.) nem jegyzi. Jegyzi viszont egy XIX. század végi, délvidéki szerb–magyar szótár, a kiegészítések között, mint annak a lexikának részét, amely a jellegzetes bácskai szerb szavakat tartalmazza, s az ószerbiai nyelvhasználatban ismeretlen. (Vö. Brancsits–Derra szerk. 1894.) Jegyzi továbbá egy XX. század végi fitonímiai mű, amely a délnyugat-bácskai őslakos szerbek növényneveit vizsgálja. (Vö. Špis–Culum 1995. 41.) A szerző a magyar *ballangó*ból származtatja. Innen veszi át a vajdasági szerb nyelvjárások legújabb szótára: Petrović red. 2000. A *balangov* szónak tehát legalább a XIX. század második felétől Tucakov közbeeső (1946) adatát is ide számítva, a XX. század végéig bizonyítható a használata a délvidéki őslakos szerbség nyelvhasználatában.

²¹ Wagner 1908. 303. és Szabó T.–Péntek 1996. 73.

²² 1772-ből idézi: Grynaeus 2000. 235. Említik *szamárkőhögési tüvisként* is Kalotaszegen. Uo. 237.

készítettek belőle. E dolgozat témája szempontjából nem elsődleges, hogy a ballangónak mi volt a szerepe az etnofarmakológiában a magyar és a szerb népi műveltségben, ezért ezzel a kérdéssel ezen a helyen nem foglalkozom.

Grynaeus Tamás hipotézise szempontjából, tehát hogy a ballangó név az Alföldön kívül nem fordul elő, Tucakov csúrgói szerb példája és a név többi előfordulása nem remélt és kitűnő megerősítő adatnak tekinthető.

A továbbiakban áttekintem az Ibikosz darvai típuscsalád „ballangós” változataival kapcsolatos adatokat, és további pótlólagos adalékokat mutatok be Ünnepeztünk tárgyalt tanulmányához.

Tanulmányának második részében Grynaeus az Ibikosz darvai típuscsalád bizonyos vonatkozásait vizsgálja a bennük előforduló ballangó kóró motívum miatt. A típuscsalád egészének kérdését korábban magam vizsgáltam,²² számba véve a mondák magyar változatainak elterjedését és hazai kutatástörténetét, ilyen szempontból tehát a kérdéskört ő nem tekinti át újra, az alapvető adatokat azonban összefoglalja.

Az általa elemzett problematika szempontjából a típuscsalád magyar változatai közül azok bírnak jelentőséggel, melyekben a mondai gyilkosság áldozata nem valamilyen madarat, a napot, a holdvilágot, vagy mást nevez meg halála tanújának, hanem az éppen arra guruló *ballangó kórót* (vagy változatait: a *szamártövist*, a *macskatövist*, az *ördögszekeret*, a *forgótövist*). A típust „különös, aránylag ritkának” nevezi, s számba veszi az addig (2000) ismeretes magyar változatokat. (Ezek közül az egyik, Bosnyák Sándor sándoregyházi, délvidéki változata közöletlen, tehát a kutatás nem ismeri, Grynaeus levélben kapott kéziratra hivatkozik.) Összesen kilenc változatot regisztrált, ezek közül – Bosnyák közöletlen változatát is ide számítva – három délvidéki.²³

A magam Ibikosz-dolgozatában (1998) az addig ismert magyar variánsokat összesítve nyolc „ballangós” változatot vettem számba.²⁴ Ezek közül hét azonos a Grynaeus által is számontartottal, magam – közöletlen volta miatt – nem ismer(het)tem Bosnyák sándoregyházi gyűjtését. Tanulmányom újrakiadásakor²⁵ (2001) Löw Immánuel feljegyzését (közölve Bálint Sándor Szegedi szótárában²⁶) már ismertem Grynaeus Tamás szíves levélbeli tájékoztatása alapján, időközben ugyanennek a szövegnek újraközlésére is rábukkantam Bálint Sándornak egy másik munkájában.²⁷ Ezt dolgozatom újrakiadásának pótlásaiban és kiegészítéseiben szövegszerűen is közlöm.²⁸ Grynaeus Löw Immánuel adatát (a Szegedi szótár alapján) pontosan nem lokalizálhatta, mivel ott csupán Kanizsára történik hivatkozás, a szöveg újrakiadása azonban pontosít: a mondaszöveg „mórahalmi, magyarkanizsai fogalmazású”.²⁹ A nyolcadik „ballangós” Ibikosz-változatot Gömör-Kishont vármegyei, baracai eredetűként B. Kovács István gyűjtése³⁰ alapján regisztráltam. Ez a változat elkerülhette Grynaeus Tamás figyelmét. Ha tehát ezt a változatot, tizedikként, Ünnepeztünk lajstromához adjuk, akkor eggyel szaporodott az Ibikosz-mondák „ballangós” változatainak száma. (A baracai változatban *macskatövis* szerepel.)

Grynaeus végül az alábbi konklúziót vonja el: „Ha a *ballangó* és változatai (ballang, ballankóró, ballangkóró, ballangófü) népi növénynevek előfordulási helyeit a MTSz és

²² Vö. Jung 1998.

²³ A *törökbecsei*, a *ludasi* és a *sándoregyházi*.

²⁴ Jung 1998. 95. és a 18. jegyzet.

²⁵ Jung 2001.

²⁶ Bálint 1957. 107.

²⁷ Bálint 1972. 40. Ugyanott alsótanyai szólás, adalékol a Grynaeus 2000. 242.-ben közölt többi variánshoz: *A balla is kiguruli az igazságot*.

²⁸ Jung 2001. 207.

²⁹ Ugyanott.

³⁰ B. Kovács 1994. 163. (Az áruló macskatövis)

ÚMTSz alapján térképre visszük, jól látható, hogy legnagyobb részük alföldi területen, a Duna vonalától keletre található.³¹ Még ennél is érdekesebb másik megállapítása: „Az eddig ismert ballankórós mondai változatok még szűkebb terület: a Tisza vonalától keletre kerültek elő. Talán nem volt nagy túlzás ezek után, ha ezt a monda/mesetípust »steppei változat«-nak neveztem.”³²

Ami Grynaeus első konklúzióját illeti: az itt (Csorba Béla alapján) általam közölt névváltozat (*barlangó ballangó*), valamint a nyugat-bácskai feljegyzésű (szerb) *balangov* névváltozat, mely kétségkívül a magyarból származik, mindkettő valóban a (Dél) Alföldön, a Duna vonalától keletre lokalizálható.

A második konklúzió – a most már (eddigi) teljes „ballangós” változatsor ismeretében – a kissé módosítandó. Grynaeus két (!) 1996-ban megjelent munkájában³³, ahol szó van a magyar Ibikosz-változatok közül azokról, melyekben a ballangó kóró (vagy változatai) fordulnak elő megszólított tanú funkciójában, nem találom, hogy a szerző szó szerint „steppei változat”-nak nevezné ezeket a variánsokat. (Valószínű, hogy a megadott helyen olvasható alábbi mondatára gondolt: „A növény ismerete steppei népeknél egyértelmű.”) 1996-ban még csupán öt ballangós változatot jegyez, de ezek közül sem mindegyik a Tisza vonalától keletre került elő.

A ma ismeretes tíz „ballangós” Ibikosz-változat földrajzi eredete – Grynaeus második konklúziójával egybevetve – az alábbiak szerint alakul. A Tisza vonalától keletre gyűjtötték az alábbi négy adatot: a *hortobágyit*, a *biharnagybajomit*, a *törökbecseit* és a *sándoregyházit*. Közvetlenül a Tisza partján (nyugati oldal), jegyezték fel két adatot: *Csongrádon* és *Magyarkanizsán*. A további négy változat közül a *ludasi* (Szabadka és a Tisza között) és a taktaszadai (a Tisza egyik nyugati mellékfolyója mellett, a közelben) a választóvonalként megjelölt Tiszához közel lett feljegyezve. A Tisza vonalától ugyancsak nyugatra, távolabb, de még mindig a Duna vonalától keletre, gyűjtötték a *nagykátai* változatot. Az egyetlen ismert felvidéki (Gömör-Kishont vármegye) változat, a baracai is voltaképpen beleilleszthető abba a tengelybe, ami a Tisza hosszú észak-déli irányát jelenti, s azt is tudni kell, hogy a Sajó, a Tisza egyik mellékfolyója, a történelmi Gömör-Kishont vármegyén is áthalad!

Az elmondottak alapján megállapítható tehát, hogy ha napjainkban ismert tíz „ballangós” variáns mindegyike nem is a Tisza vonalától keletre került elő, mégis szinte mindegyik valamiképpen kötődik a Tiszához és mindegyik a Duna vonalától keletre lett feljegyezve. Ebből következően talán úgy lehetne Grynaeus feltevésének ezt a konklúzióját árnyalni, hogy a ma ismert variánsok alapján „a ballankórós mondai változatok”: (1) a Tisza vonalától keletre; (2) közvetlenül a Tisza partján, valamint (3) nyugatról a Tisza közelében kerültek elő. Ebből következően a tágabban értelmezett „Tisza, mint választóvonal” tartható, hisz a Tisza vonalától távolabbi adatok (Baraca, Nagykáta) – mint fentebb utaltam rá – a Dunától keletre lettek feljegyezve. Úgy találom továbbá, hogy Grynaeus Tamásnak az az összefoglaló megállapítása is tartható, melyben kimondja: „E változatok (az Ibikosz darvai típuscsalád „ballangós” változatai – J. K.) följegyzési helyei és a ‘ballangó kóró’ nyelvjárási területe egybeesik.”³⁴ A növény nevének (ballangó és változatai), mint Ünnepektünkötől tudjuk, alföldi területen bukkan fel a legnagyobb része, tehát nem mind, mint a baracai adat is szemléltetheti.

Az Ibikosz darvai típuscsalád magyar nyelvű „ballangós” változatait elemezve Grynaeus Tamás azt a kérdést vizsgálja, hogy a „steppei területen”, tehát a Tisza vonalától

³¹ Grynaeus 2000. 242.

³² Grynaeus 2000. 242–243. A szerző hivatkozott műve (a 79. jegyzetben) kimaradt az irodalomjegyzékből. 1996-ban két szövege érinti ezt kérdést. Lásd a következő jegyzetben.

³³ Lásd az 1. jegyzet adatait.

³⁴ Grynaeus 2000. 246.

keletre, lengyel, ruszin, ukrán, orosz területeken, valamint a finnugor és török rokonnépek körében előkerültek-e idegen változatok.³⁵ Kutatásai negatív eredménnyel jártak. Csupán dolgozatának lezárása után kerültek elő, baráti szívességből, *kazak* adatok, amelyek arra látszanak utalni, hogy „az Ördögsekér tanú című kazak mesében” az első nem magyar (de keleti) változat felbukkanását lehet dokumentálni.³⁶ (Az adatnak nincs hivatkozott nyomtatott forrása.)

Magam még az Ibikosz darvai típuscsaládról írt dolgozatom adatainak egybegyűjtése során kideríteni próbáltam, hogy a történetnek vannak-e balkáni (szerb vagy horvát) változatai. A nemzetközi mesekatalógus ugyan az *AaTh 960. The Sun Brings All to Light* típus változatainak felsorolásában jelez „Serbocroatian 3”-ként három változatot, ezek azonban valószínűleg a forrásokként feltüntetett zágrábi és szarajevói folklór-archívumokban rejlenek (vagy Szarajevó esetében a legutóbbi háborús rombolások után: rejtettek). A nyomtatott forrásként feltüntetett isztriai mese- és mondagyűjteményben ide tartozó változatok nincsenek.³⁷ A magam eddigi adatgyűjtései és olvasmányai során sem akadtam ilyen változatokra. Hogy a történelme során oly sok keleti és nyugati, északi és déli nyugati keresztény, ortodox és iszlám civilizációs és vallási hatásnak kitett balkáni népi kultúrákban az Ibikosz darvai típuscsaládnak ne lenének nyomtatásban is olvasható változatai, azt természetesen az eredménytelen nyomozás után sem hittem el. (Bibliográfiák, persze, különösképpen naprakész és használható bibliográfiák nincsenek.)

Mint már eddig is nem egy esetben, ezúttal is a szerencse segített. (A virtuális szerencsét persze provokálni kell; folyamatosan, eléggé sokat és nem csak egy nyelven kell hozzá olvasni.) Az egyik belgrádi kiadó tavaly tette közzé Pavle Popović (1868–1939) szerb irodalomtörténész összegyűjtött műveit, s a sorozatban (végre!) egy kötetben olvashatókká váltak Popovićnak a (szerb) népköltészetéről írt dolgozatai.³⁸ E szövegek java része összehasonlító szempontokat követ, bizonyos magyar adatokat is ismer, tehát az egybevető vizsgálatok szempontjából ismeretük legalább kívánatos.³⁹

A keresett adatok nála olvashatóak. (Olvashatók lettek volna korábban is, ha valaki átrágta volna magát a mintegy ötven esztendőn át közzétett könyvei során.) Nos, Popović ismertet egy XIX. század végi szerbiai irodalmi botrányt, illetve: plágiumvádát. Ennek tárgya egy szerb elbeszélés volt, melyben a szerző, „megtörtént esemény” feldolgozásaként, alapjában véve a fent említett *AaTh 960. A nap mindent kiderít* mondatípus irodalmi változatát adta. (Az áldozat a gyilkosság tanújául a „fényes napot” jelölte meg.) Egy anonim némettanár, aki olvasókönyvből ismerte a német költő, Adalbert von Chamisso (1781–1838) *Die Sonne bringt es an den Tag* című balladáját, s a szerb novellát azonnal plágiumnak minősítette. A jól elhúzódó vitát nem részletezem; lényeg hogy a szerzőnek sikerült kimagyarázkodnia azzal, hogy németül a legkevésbé tud, a balladáról és szerzőjéről életében nem halott, valamint azzal, hogy „megtörtént eseményt mesélt el”. (Ezt persze a mai folklorista nem hiszi el az Ibikosz darvai típuscsalád nemzetközi változatainak fényében, a kor mű-

³⁵ Ugyanott: 243.

³⁶ Ugyanott: 246.

³⁷ Vö. Bošković–Stulli 1959.

³⁸ Popović 2000.

³⁹ Pavle Popović (elméletileg) nem ismeretlen a XX. század legelejének magyar irodalmi kultúrájában. A Heinrich Gusztáv szerkesztésében megjelent ötkötetes *Egyetemes irodalomtörténet* IV. kötete (1911) számára, Asbóth Oszkár felkérésére, írta meg a szerbek és horvátok irodalomtörténetét. (Lásd: 653–707.) A kötet a szerzőt Popović Pál-ként írja, a kor szokásainak megfelelően. Az áttekintésben megfelelő teret szentel a népköltészetnek is. E kérdéskör adatait Pastyik Lászlónak köszönöm. (A Világirodalmi Lexikon a Popović-ról szóló szócikkben természetesen nem vesz tudomást a magyar közönség számára írt irodalomtörténetéről.)

⁴⁰ Vö. Popović 2000. 25–28.

velt szerb közvéleménye azonban megnyugodott.)⁴⁰

Az 1893-ban lezajlott plágiumügyet 1919-ben összefoglaló Pavle Popović kissé megmósolyogta a tudatlan szereplőket, mivel – mint írta – „mi, például, ismerjük a folklórirodalmat, amiről akkor nem tudtak, s ez a tudás segíthetne, hogy ilyen esetekben ne túlozzuk el a dolgot.” Következtetése is fontos: „V. Djordjević [a szerkesztő, aki az elbeszélést közölte] nem tudta, hogy az a történet, amely Chamisso balladájának és I. Pavlović [a meghurcolt szerző] elbeszélésének alapját képezi, számos nemzet népi elbeszélései között létezik: szerepel Grimm gyűjteményében, de másutt is. Nálunk is megvan.”⁴¹

A szerb irodalomtörténész tehát bizonyos folklorisztikai kérdésekben is tájékozott volt 1919-ben, tudta, hogy a népmesék és –mondák nemzetközi és megfogalmazódhatnak írók tollán irodalmi formában is.⁴² Hogy ismerte-e Antti Aarne 1910-ben már kiadott nemzetközi népmese-katalógusát, a mai nemzetközi népmese-katalógus őseit, annak érdemes lenne utánajárni. A kortárs délszláv folklorisztikai irodalom azonban nem mindig jutott el hozzá, mert akkor az említett balladában (Chamisso) és a szerb prózaíró elbeszélésében megfogalmazott történet (az Ibikosz-monda „napos” változata) népköltési variánsát is idézhette volna analógiaként a határörvidéki szerbség köréből, 1911-ből.⁴³ Ehelyett ismert más változatokat, melyek a Grynaeus Tamás által tárgyalt kérdéskör szempontjából szinte szenzációsnak tarthatóak. Popović ezt írja:

„Feljegyzésre került Levacban egy népi elbeszélés,“ melyben valaki megölt egy ártatlan embert, aki, mikor halálán volt, ránézett a szélforgatta fűre [az eredetiben: *vetrovalj*] – ez valamilyen fű [gaz], amelyet ha lekaszáltak és megszáradt, forogat és görget a szél –, majd azt mondja: »Ó, szélforogott fű, egyedül te látod, hogy ártatlanul halok meg; rád bízom, hogy a gonosztevőt felfedjed.« Sok év eltelte után egy alkalommal a gyilkos a feleségével a lekaszált réten pihent. Feltámadt a szél és görgetni kezdte a lekaszált szélforgatta füvet, a gyilkos ránézett és így szólt: »és az a féleszű erre a gazra hivatkozott, mint tanújára!« A történet vége ugyanaz, mint főntebb: a kíváncsi asszony kísértésbe hozta férjét [az elárulta magát], a asszony azonban később beárulta és a hatóság a férjet érdeme szerint megbüntette.”⁴⁴

Előttünk áll tehát az Ibikosz darvai nemzetközi típuscsalád eddig csak a magyar folklórból (és mint láttuk: a kazakból) ismert „ballangós” változatának szerb analógiája, pontosabban: kitűnő és minden fontos elemét tartalmazó variánsa. Popović – sajnos – nem adja a mondaváltozat teljes lejegyzett szövegét, de a teljes tartalmi ismertetést a mondából vett idézetekkel illusztrálja. Ennél csak az a sajnálatosabb, hogy forrásának helyét nem adja meg, s a szerkesztő, aki Popović népköltészeti dolgozatait sajtó alá rendezte és szerkesztette, nem járt utána az eredetinek.

Bízni lehet azonban abban, hogy előbb-utóbb, nyilván fáradságos nyomozás után, magának kell majd a szöveg eredetijét előkerítenem. Ez azonban nem fog változtatni a lényegen, legfeljebb az autentikus szöveget ízlelgethetjük majd.

Mielőtt e változatot elhelyeznénk a Grynaeus Tamás által kidolgozott feltevés kontextusába, lássuk, hogy a szerb variáns elemzése alapján milyen következtetések levonására van mód.

⁴⁰ Ugyanott: 27.

⁴¹ Popović-ot a szerb folklorisztika története számon tartja, ezért is került sor népköltészeti cikkeinek összegyűjtésére.

⁴² Lásd: Krmpotić 1911. 157.

⁴³ A népi elbeszélés terminus (*narodna pripovetka*) a maga korában (mai értelmezés szerint) jelenthetett népmesét de népmondát is! A népi prózaepikának e két kategóriája (a szerb népköltészet-kutatás szerint) akkor még nem vált szét úgy, mint napjainkban. A 39. jegyzetben ismertetett szerb és horvát irodalomtörténetben a fordító Asbóth Oszkár általában népmesének fordította az eredetiben valószínű *narodna pripovetka* terminust. (Vö. 671–672.)

⁴⁴ Popović 2000. 27.

Az első kérdés, hogy hol van az a Levač. Kiderült, hogy nem konkrét települést, hanem egy régiót, egy kistájat kell rajta érteni. Hogy az elnevezés napjainkban és a XX. század második felében járatos volt-e, nem tudható, mivel a korszak kézikönyveiben nem bukkan-tam rá, ismeri viszont a XX. század elején közzétett enciklopédikus munka.⁴⁶ Ebből meg-tudható, hogy a Čuprija környéki Morava mente nagytáj egyik kisebb régióját kell érteni rajta, melyet a Nyugati-Morava (Zapadna Morava), továbbá a Crni Vrh, a Juhor és a Gledičke planine hegységek határolnak. Ezen a területen a felhasznált forrás szerint 53 település lé-tezett.

Magyar fül számára lefordítva: a Duna-Száva vonaltól délre elterülő Szerbia középső részén, a Morava folyótól (közvetlenül) nyugatra elterülő kistájról van szó.

Ha a mondaszövegből indulunk ki, ezen a kistájon földművelésre vagy legalábbis rét-gazdálkodásra (is) alkalmas síkságok, fennsíkok vagy legelők vannak, melyen az *Eryngium campestre* L., vagy a *Salsola kali* L. honosnak tekinthető. Ez a Grynaeus által közölt térkép⁴⁷ alapján is valószínűsíthető. A növény *vetrovalj* elnevezése ezt alátámasztja. Hogy Popović a „gaz” latin nevét nem adja meg, az érthető: nem etnobotanikus, hanem irodalomtörténész volt.

A mi szempontunkból alapvető fontosságú közép-szerbiai változat azonban – ezt is Popovićtól tudjuk – a XIX. század végén Szerbiában nem volt társtalan! Az említett plági-umbotrány során meghurcolt szerző ugyanis kényszerű írásos védekezése során azt írta a maga elbeszélése kapcsán: „Ugyanez az alap gondolat, csak görgeteg fűvel [az eredetiben: *trava kotrljan*] a nap helyett, megvan népi elbeszélésként a szerbek körében Ausztria-Magyarországon, de sokan ismerik Belgrádban is.”⁴⁸ Ez tehát a második népi elbeszélésünk ebben a tárgyban – állapítja meg Popović.

Hogy Popović legalább még egy változatot (nem „ballangósat”) ismerhetett volna a ma-ga korában (1919), arra már utaltam.⁴⁹ A mai komparatív folklorisztika viszont sajnálhatja, hogy a szerb prózaíró nem közli szövegszerűen is az általa ismert magyarországi és belgrá-di szerb „ballangós” változatokat. Ami pedig Grynaeus és a magam kutatásait illeti, a fenti adatokból megtudhattuk, hogy a szerb folklór – legalábbis a XIX. század végén és a XX. század legelején – ismerte az Ibikosz darvai típuscsalád „ballangós” változatát: egy szöveg elérhető, legalább kettőre pedig közvetlen utalás van!

A problematika ismeretében felmerülhet a kérdés, hogy a szerb népköltészetben autenti-kus képződményről van-e szó, vagy pedig a magyar nyelvterület irányából valószínű átvé-telről. A magyar folklór irányából valószínű átvételt sugallhatja a tény, hogy „ballangós” változatokat a kutatás csak a magyar néphagyományból ismer Kelet-Közép-Európában, s Európában egyáltalán, leszámítva a már említett keleti, tehát távoli kazah példát. Másrészt ugyanezt a feltevést támogathatja a plágiummal vádolt szerb író vallomása is. Ő – mint láttuk – a XIX. század végén tudott magyarországi szerb és Belgrádban is mesélt „ballangós” változatokról!

Mindennek alapján túlságosan egyszerű lenne kijelenteni, hogy az „odaátti” (magyaror-szági) szerbek folklórába a magyarból kerülhetett be ez a mondatípus, a belgrádiak pedig a két ország közötti élénk közlekedés folytán ugyancsak az „odaátti” szerbektől hallhatták. Mindez azonban csak feltevés, hisz az utaláson kívül szövegekkel nem rendelkezünk, bár az is biztos, hogy az említett szerb író a levači változatot nem ismerte. Mivel a Balkánon –

⁴⁶ Stanojević, Stanoje: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenacka* I–IV. Zagreb. Az I–II. kötet év nélkül, a III. 1928. a IV. 1929-ben. A II. kötetben, 639.

⁴⁷ Vö. Grynaeus 2000. 233., 1 térkép.

⁴⁸ Idézi: Popović 2000. 27.

⁴⁹ Lásd a 43. jegyzet adatát.

⁵⁰ A kortárs (1913) magyarországi szerb sajtó felsorolását lásd: Juga 1913. 270–271.

mint mondtam előbb – a naprakész könyvészeti összefoglalások nem tartoznak a gyakori művek közé, nem lehet tudni, hogy a kor szerbiai sajtójában nem lappanganak-e a keresett szövegek. Hogy a kor igen fejlett magyarországi, elsősorban délvidéki, szerb sajtójában⁵⁰ megörökítésre kerültek-e „ballangós” változatok, azt ugyancsak a későbbi vizsgálatok dönthetik majd el.

Nem ilyen valószínűséggel merül fel a magyar folklór irányából feltehető hatás a levači változat esetében. E szöveg feljegyzésének idejét és első közzétételének helyét nem tudjuk, mindössze Popović tartalmi összefoglalásából és fragmentális idézeteiből ismerjük. A levači régió – mint mondtam – a Duna-Száva vonalától délre, a nagyjából észak-dél tengelyű Morava folyó nyugati oldalán, csaknem másfélszáz kilométernyire terül el, ezen a helyen, különösen a XIX. századi balkáni állapotok ismeretében, a magyar folklór közvetlen hatásáról beszélni alig lehet. Mégis helyi kialakulású lenne tehát a szerb prózaepikában az *AaTh*. *A nap mindent kiderít* mondatípus „ballangós” változata?

A levači „ballangós” változat mellett a szerb és horvát folklorisztikai irodalomban még két változata ismeretes a fenti típuszám alá sorolható szövegeknek; az egyik a már említett „napos”⁵¹, a másik pedig egy „holdas” változat.⁵² Az egyik 1911, a másik 1925 óta ismeretes. Mindkettő a horvátországi szerb határőrvidéken került elő, az első a történelmi Lika-Korbava vármegyében Licki Orsikon, Gospić közelében, a másik pedig az egykori Zágráb vármegyében, Petrinján, Sziszek (ma: Sisak) közelében. E szövegek adatait a fentebb említett Čajkanovićnak köszönheti a kutatás, aki példamutató szerb népmese- és mondagyűjteményében⁵³ közli az egyiket, a másikat variánsként jegyzi, s tud a Popović-féle „ballangós” változatról is.⁵⁴ (Ezért érthetetlen, hogy etnobotanikai szótárában nem közli az *Eryngium campestre* L. vagy a *Salsola kali* L. népi elnevezéseit, sem pedig a velük kapcsolatos népköltészeti és népi gyógyászati adatokat.) A jelzett két változattal ezen a helyen nem foglalkozom; a szövegek magyar fordítása e dolgozat témája szempontjából nem elsődleges.

Mivel a feltehető, de biztonsággal nem állítható átvétel a magyar folklórból nem bizonyított, a szerb „ballangós” változat(ok) kapcsán, hipotetikusan, úgy veszem, hogy a szerb prózaepikában helyi kialakulású mondatípusról van szó. Lássuk akkor, hogy ennek a feltevésnek fényében beilleszthető(k)-e Ünnepeletünknek a típusról alkotott elképzelésébe, amely szerint – mint fentebb láttuk – változatai a magyar folklórban a Tisza vonalát követik, vagy attól keletre lokalizálhatóak, tőlük nyugatra viszont hiányzanak, s eddig „e feltevés hiányzó láncszemei”, tehát a „steppei” terület feltételezett mondaváltozatai közül csak egy kazak variánssal lehet számolni.

A szerb változat ugyan a Tisza vonalától nem keletre, hanem délre bukkan fel, de e hipotetikus választóvonalától – ha azt képzeletben déli irányban meghosszabbítjuk – mindenképpen keletre. A másik két ismert szerb Ibikosz-variáns, mint utaltam rá, ettől a képzeletbeli választóvonalától nagyon sokkal nyugatabbra került elő, s egyik sem „ballangós” változat!

Beilleszthető-e tehát a szerb „ballangós” változat Grynaeus Tamás hipotézisébe, amelynek sarkpontjait ismertettem, de amelyek lényegéhez tartozik még, hogy feltételez egy kapcsolódó-ütköző sávot, amelyen az antik-nyugati műveltség és a „steppei kultúra” találkozik – ez az említett észak-déli Tisza-vonal –, s mint láthattuk, ezen a vonalon vagy ettől keletre dokumentálhatóak a magyar (és az eddig ismert egyetlen kazak) „ballangós” változatok, ettől nyugatra viszont ilyen változatok nem ismertek, de vannak „napos” („holdas”) vagy „madaras” (sokféle madár) változatok.⁵⁵

⁵¹ Lásd a 43. jegyzet adatát.

⁵² Čajkanović 1927. 274–275. Jegyzet: 525.

⁵³ Ugyanaz.

⁵⁴ Ugyanaz: 525.

⁵⁵ Grynaeus 2000. 245.

Az egyetlen pozitív és a két utalásos adat alapján erre a kérdésre alig lehet egyértelmű választ adni, hisz a kétféle kultúra ütközési-érintkezési (kapcsolódó) zónája a magyar nyelvterületre esik, a Balkán ezen kívül terül el, bár az is biztos, hogy a középkortól kezdve a török hódoltság hosszú évszázadain át élénk kölcsönhatások érvényesültek a Kárpát-medence és a Balkán népei között. S az is biztos, hogy a Balkán s különösen Szerbia, ugyanúgy ütköző- és találkozási zónája volt a nyugati és keleti civilizációk hatásainak, mint Magyarország, ahová e zónát Grynaeus a Tisza vonalára helyezi.

Vagyis: a szerb „ballangós” változat(ok) nem cáfolják Ünnepeztünk hipotézisét, sőt némi elkerülhetetlen általánosítással talán azt is állíthatjuk, hogy alátámaszt(hat)ják ezt. Mindez akkor fogalmazható így meg, ha – mint fentebb mondtam – hipotetikusan úgy vesszük, hogy a szerb népköltészetben helyi kialakulású mondatípusról van szó.

Amennyiben azonban mégis afelé hajlanánk, hogy a szerb „ballangós” változat(ok) a magyar folklórból származtatjuk, hisz a típus a környező népi kultúrákban csak a magyarságnál dokumentálható, más népnél távolabb sem, s még a típusmigráció lehetséges láncszemei (közbeeső állomásai) is – úgy tűnik – megállapíthatóak (lásd előbb), akkor a szerb változat(ok) nem értinti(k) Grynaeus hipotézisét, azt azonban bizonyt(hat)ják, hogy nemcsak az antik-nyugati kultúrában gyökerező „madaras”, „holdas”, „napos” stb. Ibikosz-mondatípusok találták meg az utat a szerb népköltészetbe, hanem a Grynaeus által „steppeinek”, tehát keletinek minősített „ballangós” mondatípus is, amelynek változatait a magyar népi kultúra őrizte meg Kelet-Közép-Európa folklórája számára. (A kazak példa távoli.) Mint ahogy – fentebb láthattuk – a *ballangó kóró* népi elnevezés *balangov* alakban, ugyancsak megtalálta az utat a magyar népi kultúrából a szerb népi műveltségbe.

Összegezve végül mindazt, amit dolgozatomban Grynaeus Tamás elemzett tanulmánya kapcsán pótlólagosan és kiegészítő adatokként feltártam, az alábbiak állapíthatóak meg.

1. Az *Eryngium campestre* L. *ballangó kóró* elnevezésének magyar és szerb változatai, melyeket Ünnepeztünk nem ismerhetett, egyrészt beleillenek abba az elterjedési sávba, melyet térképes formában idéz az irodalomból, másrészt pedig azt is alátámasztják, hogy az elnevezés (és változatai) elsősorban az Alföldön legdélebbi területről származnak.
2. A bemutatott szerb *balangov* névváltozat a szerb dialektusok közül kizárólag a délnyugat-bácskai és Tisza menti szerb nyelvhasználatban volt ismeretes a XIX. század második felében, a XX. század elején és ugyane század utolsó évtizedében is. Ez a tény az általam felismert és a szerb nyelvjárástani kutatás által is megerősített magyar eredetet húzza alá.
3. Az Ibikosz darvai típuscsalád „ballangós” változatainak számát eggyel sikerült gyarapítani; ezzel ebben a pillanatban tíz magyar változattal számolhat a kutatás. E szövegek földrajzi eloszlásának elemzésével Grynaeus Tamás feltevése, hogy a változatok mind a Tisza vonalától keletre kerültek elő, bizonyos korrekciót szenved: a változatok nagyobb része a folyótól keleti irányban, néhány adat a Tisza partjáról (nyugatról), két adat pedig a Tiszától távolabb, de nyugatra lokalizálható. De valamennyi a Duna vonalától keletre; ezáltal a hipotézis tartható.
4. A kiegészítő fitonímiák és a kiegészítő mondaváltozat(ok) is alapjában véve alátámasztják Ünnepeztünknek azt a megállapítását, hogy az *Eryngium campestre* L. (és esetleg a *Salsola kali* L.) *ballangó kóró* (és változatai) magyarországi elterjedési területe (történelmi értelemben) egybeesik a magyar „ballangós” mondaváltozatok elterjedési területével. Sokkal nagyobb számú növénynev és sokkal nagyobb számú „ballangós” mondaváltozattal a feltevés vizsgálata nyilván izgalmasabb lenne.
5. A váratlan ajándékként előkerült szerb nyelvű „ballangós” mondaváltozat nem cáfolja Ünnepeztünk feltevését, hogy az eddig csak a magyar folklórból ismert „ballangós” változatok alapjában véve abban az ütközési-érintkezési-találkozási sávban (a Tisza észak-déli vonala) dokumentálhatóak, ahol Grynaeus az antik-nyugati műveltség és a hipotetikus „steppei kultúra” kontaktusát teszi fel. Ha ugyanis a szerb „ballangós” változat (és

az utalás alapján egykor létező többi) a virtuális típusmigráció során jutott el a szerb népi műveltségbe, akkor ez nem érinti közvetlenül az általánosítva: nyugati-keleti kulturális (és civilizációs) kapcsolódás kérdését, szép példája viszont (akárcsak a *ballangó* és *balangov* összefüggés) a magyar folklór kisugárzásának a környező nyelvterületekre.

6. Ha viszont elvetjük a magyar folklórból induló típusmigráció lehetőségét, akkor arra kell gondolni, hogy ez a típus helyi kialakulása a szerb népköltészetben. (Ennek lehetséges indoklását lásd fentebb.) Akkor tehát a „ballangós” változatok nemcsak a magyar népi kultúrában és Keleten, hanem a Balkánon is kialakulhattak. (Valószínű, hogy ez az elképzelés a legtarthatatlanabb.)

E záradékban összefoglaltaknál konkrétabb választ azonban a további kutatás, a fitonímiai vizsgálatok és az összehasonlító mondakutatás változat- és szövegfeltáró munkája adhat csak.

Irodalom

BÁLINT Sándor

1957 *Szegedi szótár* I. Budapest.

1972 *Szegedi Példabeszédek és jeles mondások*. Budapest.

BOŠKOVIĆ–STULLI, Maja red.

1959 *Istarske narodne priče*. Zagreb

BRANCSITS, Blagoje–DERRA György szerk

1894 *Szerb–magyar szótár*. Újvidék.

ČAJKANOVIĆ, Veselin szerk.

1927 *Srpske narodne propovetke*. Knjiga 1. Beograd.

1985 *Recnik srpskih narodnih verovanja a biljkama*. Priredio i dopunio: V. Djurić. Beograd.

CSORBA Béla

1999 Tájszó- és szólásmagyarázatok Temerinből. *Hungarológiai Közlemények* (Újvidék) 31 (1999) No. 1–2. 46–53.

GRYNAEUS Tamás

1996 *Isa por...* A honfoglalás és Árpád kori magyarság betegségei és gyógyításuk. Budapest.

1996a A honfoglalás- és Árpád-kori magyarság növényei. (Növényismeret, növényfelhasználás és növényföldrajz). In: PÓCS–VOIGT szerk: *Ősök, táltosok, szentek*. Tanulmányok a honfoglaláskor és Árpád-kor folklórájából. Budapest. 121–137.

2000 „Életibe” mindig áll, hőtta után szaladgál” Mi az? (Ballankóró). In: *Folklorisztika 2000-ben*. (VOIGT-Festschrift) Budapest. 231–250.

JUGA Velimir

1913 *A magyar szent korona országában élő szerbek*. Budapest.

JUNG Károly

1998 Az Ibikosz darvai típuscsalád kérdéséhez. *Hungarológiai Közlemények* (Újvidék) 30 (1998) No. 1–2. 93–109.

2001. Az Ibikosz darvai típuscsalád kérdéséhez. In: JUNG Károly: *A Pannóniai énektől a Mária-lányokig*. Magyar és egybeveto magyar folklórisztikai tanulmányok. Újvidék. 169–186. és 270–271.

B. KOVÁCS István

1994 *Baracai népköltészet*. ÚMNGY XXV. Budapest.

KRMPOTIĆ Ivan

1911 Iz osičke općine u Lici. *Zbornik za narodne običaje Južnih Slavena (ZbNŽOJS, Zagreb)*, 16 (1911) 156–158.

PETROVIĆ, Dragoljub red.

2000 *Rečnik srpskih govora u Vojvodini*. Sveska 1. Novi Sad.

POPVIĆ, Pavle

2000 *Narodna književnost*. Priredila: N. MILOŠEVIĆ–DJORDJEVIĆ *Sabrana dela* III. Beograd.

ŠPIS-ĆULUM, Marija L.

1995 *Fitonimija jugozapadne Bačke. (Korovka flora.) Srpski dijalektološki zbornik (Beograd)* 41 (1995) 397–490.

SZABÓ T. Attila–PÉNTEK János

1996 *Ezerjófű. Etnobotanikai útmutató*. Ed. II. Budapest.

SIMONOVIĆ, Dragutin

1959 *Botanički rečnik naučnih i narodnih imena biljaka sa imenima na ruskom, engleskom, nemačkom i francuskom jeziku*. Beograd.

SOFRIĆ, Pavle (Niševljanin)

1912 *Glavnije bilje u narodnom verovanju i pevaju kod nas Srba*. Beograd.

TUCAKOV, Jovan

1946 *O našem lekovitom bilju. Osnovi za proučvanje lekovitog bilja i njegove upotrebe u narodnoj medicini*. Beograd.

WAGNER János

1908 *Magyarország gyomnövényei*. Budapest.

Jung, Károly

Data to the spread of *Eryngium campestre*

According to Tamás Grynaeus the presence of phitonimia *Eryngium campestre* is located to the Hungarian Great Plain. In the texts found East from the line of River Tisza the victim calls *Eryngium campestre* as witness. Tamás Grynaeus calls this line „the boundary of steppe culture.” The author in his study introduces a Serb *Eryngium campestre* an *Ibikos* variation which although appears south from the hypothetical line it does not disprove the statement of Tamás Grynaeus, probably because of its Hungarian connections. The conclusion of the study is that the ideas of Tamás Grynaeus can be justifiable.